

loonstandaard. Het antwoord op de vraag of de mijnen ook de groei van alternatieve werkgelegenheid voor mannen blokkeerden, zou wellicht de ogenschijnlijke loyaliteit van de mijnwerkers jegens het mijnbedrijf mede hebben kunnen verklaren.

In het beeld dat Peet schetst over mijnsluiting en herstructurering blijft onderbelicht hoe de mijnwerkers zelf dat proces beleefden. Het is vooral het bekende van “boven de grond” vertelde verhaal en dat zal wel niet de bedoeling zijn geweest van de opdracht gevende stichting “De Koempel verhaal”. Samenvattend: een lijvig boekwerk waarin veel interessante aspecten van de sociale geschiedenis van de mijnwerkers aan de orde komen, maar dat ook uitnodigt tot een kritische analyse van conclusies die niet in een standaardwerk passen dat zo uitdrukkelijk een wetenschappelijk werk wil zijn.

Loek Kreukels

Serge Langeweg, *Mijnbouw en arbeidsmarkt in Nederlands-Limburg. Herkomst, werving, mobiliteit en binding van mijnwerkers tussen 1900 en 1965* (Hilversum: Verloren, 2011) 360 p. ISBN 978-90-8704-254-7.

De aard van de ondergrondse mijnarbeid, de geologische afhankelijkheid van steenkool en de concurrentiepositie met mijnen in aangrenzende regio's maken dat steenkolenmijnen in Nederlands-Limburg een bijzondere arbeidsmarkt kenden. Mijnbouw had in Kerkrade al een langere traditie, maar het was pas rond 1900 dat de mijnindustrie een schaalvergroting kende, die op haar beurt Nederlands-Limburg zelf grondig transformeerde. De opbouw, uitbouw en consolidatie van die arbeidsmarkt in Nederlands-Limburg vormt het centrale thema van het gepubliceerde proefschrift van Serge Langeweg. Zijn voornamelijk kwantitatief en beschrijvend onderzoek past in een breder project, dat zich richt op de werking van de arbeidsmarkten in de Euregio Maas-Rijn en dat de vergelijking van vier voormalige mijnbouwgebieden als doel heeft (naast Nederlands-Limburg gaat het om Belgisch-Limburg, de Luikse mijnstreek en het Akense mijnbouwgebied).

Langeweg zoekt aansluiting bij het sociologisch onderzoek dat de arbeidsmarkt definieert als een dynamisch concept ('arena') waarin werkgevers en werknemers interageren, en kiest het beleid van de ondernemers als focus voor zijn eigen onderzoek. Hoewel hij het standpunt van de mijnwerkers zelf niet volledig negeert, raakt de positie van de individuele arbeider (of de 'autonomiestrategieën') soms ondergesneeuwd in de gedetailleerde behandeling van het cijfermateriaal. De individuele beslissingen en motieven van mijnwerkers en hun gezin laat Langeweg (bewust) buiten beschouwing, maar zijn daarvoor niet minder belangrijk in de ontwikkeling van een arbeidsmarkt.

De structuur van het werk is helder. In de korte introductie over de mijnbouwgeschiedenis in Nederlands-Limburg wijst Langeweg op de groei van de steenkolenmijnbouw beheerd door vier particuliere ondernemingen en één staatsbedrijf. Hij onderscheidt grofweg drie periodes die hij in de thematische analyse van de arbeidsmarkt stelselmatig laat terugkomen en die de opbouw ten goede komen: van de start van de mijnbouw over de globale economische crisis in het Interbellum, naar de periode van naoorlogse groei en verval op het einde van de jaren 1950. De analyse van de arbeidsmarkt verdeelt Langeweg over drie afzonderlijke clusters die uiteraard aan

elkaar verbonden zijn. Eerst staat hij stil bij de beroepsbevolking en het wervingsgebied van de mijnen en zoomt hij in op demografische aspecten zoals natuurlijke bevolkingsgroei en groei door migratie. Zuid-Limburg was in het begin van de twintigste eeuw een dunbevolkt gebied en in de buurt van de mijnen was er weinig huisvesting: het wervingsgebied viel dus niet samen met het woongebied. De mijndirecties investeerden in woongelegenheden in de buurt van de mijnzetels, waardoor de rekrutering en de werkgelegenheid zich rond de mijn concentreerden. Pas na de Tweede Wereldoorlog pendelden arbeiders van buiten de mijn gemeenten naar de mijnsites door een verbeterde mobiliteit.

Vervolgens past Langeweg de theorie van de dubbele arbeidsmarkt toe, die stelt dat bedrijven streven naar een vaste (en stabiele) kern van arbeiders, aangevuld met een fluctuerende kern van mijnwerkers, die vaak bestond uit buitenlandse arbeiders. In het geval van de Zuid-Limburgse mijnen hanteerden de directies een preferentiebeleid: de vaste kern moest bestaan uit Nederlandse mijnwerkers, aangevuld met een fluctuerende kern van buitenlandse arbeiders in periodes waar dat noodzakelijk was. Die selectie van arbeidskrachten kwam vooral aan de oppervlakte tijdens het Interbellum, op het ogenblik dat er afvloeiingen plaatsvonden in de mijnsector en de directies gericht wierven. Langeweg komt tot de conclusie dat het merendeel van de mijnwerkers bestond uit Nederlanders, en dat (geschoolde) buitenlandse arbeidskrachten een cruciale rol hebben gespeeld in de ontwikkeling van de Nederlandse mijnbouw.

Ten slotte staat hij stil bij de maatregelen die de mijndirecties hebben getroffen om arbeiders aan zich te binden door het arbeidsverloop van mijnwerkers in kaart te brengen. Dit verloop was sterk gebonden aan de conjunctuur, met weinig succesvolle bindings-elementen tijdens de opbouw van de mijnen; tijdens het Interbellum werd het arsenaal aan middelen uitgebreid (socio-culturele verenigingen, mijnwerkersfonds, geneeskundige dienst, ...). Dit heeft niet kunnen verhelpen dat het verloop na de oorlog opnieuw steeg. Langeweg verklaart dit door de beschikbare alternatieven op de lokale arbeidsmarkt, het verminderde loon in de Nederlands-Limburgse mijnen en de rol van de grensstreek (en de concurrentie met buitenlandse mijnzetels).

Dit minutieus uitgevoerd onderzoek brengt een goede synthese van de werking van de arbeidsmarkt in Nederlands-Limburg. Maar in welke mate is deze evolutie eigen aan de mijnstreek, of is het beleid uniek voor de steenkolensector? De vraag naar vergelijking, niet alleen met andere mijnzetels maar ook met andere industrieën, dringt zich dus op voor verder onderzoek.

Joeri Januarius
Vrije Universiteit Brussel

Dick Hollander, *'Tegen beter weten in'. De geschiedenis van de biologische landbouw en voeding in Nederland (1880-2001)* (S.l.: proefschrift UV, 2012).

Dick Hollander studeerde geschiedenis en gaf ook enkele jaren onderwijs in het vak. Op een goed moment gaf hij een draai aan zijn leven en ging hij zich wijden aan de biologische wijnbouw. Uiteindelijk besloot hij een proefschrift over het fenomeen biologische landbouw te schrijven. Zijn promotor waarschuwde hem voor zijn mogelijk te grote betrokkenheid bij het onderwerp. Van dat laatste valt overigens niet veel te merken in het proefschrift. Hij weet voldoende distantie te houden.